

חג הפסח

חג החינוך וההתחדשות

התחדשות הלבנה וישראל • התחדשות וגיעה • התחדשות
קשורה למקורה • והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם

התחדשות הלבנה וישראל

חג הפסח הוא חג החינוך, הבנים עומדים בלבו של החג: "למען תספר באזני בנך ובן בנך" (שמות י, ב), "והגדת לבנך" (שם יג, ח), "והיה כי ישאלך בנך" (שם שם, יד). דומה, שהחינוך הוא סעיף אחד מההתחדשות שנדרשו לה בפתיחה של הלכות הפסח בתורה: "וידבר ה' אל משה לאמר, החדש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שם יב, א-ב), ודרשו חז"ל "לכם ולא לאומות העולם" (פסיקתא שם, ב). מצוות קידוש החדש מבליטה את ההבדל שבין החמה ללבנה, שהחמה מאירה באופן קבוע ובלתי משתנה, והלבנה אורה הולך ומתמעט מאמצע החדש עד שנעלם לגמרי, והוא שב ומתחדש בתחילת החדש הבא. ישראל מונים ללבנה, ועליהם נאמר "עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה" (סנהדרין מב ע"ב), תכונת החידוש שבישראל היא שמשווה אותם ללבנה המתחדשת, ועל זה נאמר "לכם ולא לאומה"ע".

לאורך ההיסטוריה הוכח עיקרון זה שוב ושוב. עם ישראל עבר תקופות רבות שבהם כמעט שהושמד, והיה חשש שלא יישאר ממנו זכר, ולמרות הכל הוא חזר והתנער וקם לתחייה. גם ספרי הנבואה הבטיחו את נצח ישראל, "כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני כן יעמוד זרעכם ושמכם" (ישעיהו סו, כב), וכן אחרון הנביאים, "כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם" (מלאכי ג, ו). וכתב הרמב"ם, שהקב"ה בישר אותנו "שכל אנס או נצחן שיתכוון לסתור תורתנו ולבטל דתנו בכלי זין - ישבר הבורא כלי מלחמתו ולא יצליחו... כמו שנאמר (ישעיהו נד, יז) "כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי" (איגרת תימן).

אין צורך להרחיק עדותנו. לפני כשבעים שנה הונפה חרב השמדה מעל לראשינו. בצוואתו של היטלר, שעליה חתומים עוזריו הקרובים, גבלס ומרטין בורמן, צוואה שנכתבה בהיותו בבונקר כשכבר ידע שסופו קרב, נקבע: "אני מחייב ומצווה את ראשי האומה ומנהיגיה וממשיכי דרכם, להתמקד ביישום חוקי הגזע ולנהל מאבק עיקש, נטול רחמים, נגד המרעיל העולמי של האנושות - היהדות הבינלאומית" (הרב י"מ לאו, אל תשלח ידך אל הנער, עמ' 231).

על הגלובוס שהיה במשרדו היו רשומות ספרות, כל מדינה ומספר היהודים שבה. במדינת אלבניה, למשל, נרשמה הספרה 1, כלומר, יש בה רק יהודי אחד. והיטלר האמין שכל זמן שאותו יהודי בלתי מוכר לו ימשיך לחיות, הוא, היטלר, לא מילא את משימתו כראוי. האם אפשר להאמין, שאותם ניצולי שואה מוכים ומושפלים, אודים מוצלים מאש, הם אלו שהקימו את מדינת היהודים? ! רק בכוח ההתחדשות שבישראל התאפשרה תופעה אבסורדית כזאת, שאין לה דוגמה בכל התולדה האנושית.

קל "להגיד בבקר חסדך", בבוקר כשהשמש זורחת, הכל נראה במיטבו, ואנו מסוגלים לראות את חסד הבורא. קשה יותר להגיד "אמונתך בלילות", בלילה שולטת הפסימיות ונראה שאין מנהיג לבירה, ומכל מקום אנו מאמינים שהקב"ה משגיח ומציץ מהחרכים, אף שאין רואים אותו; אנו בטוחים שקץ יושם לחשך, והשחר יחזור ויפציע, כשם שהלבנה מחדשת

את אורה לאחר היעלמה.

שלמה המלך ביקש בחנוכת בית המקדש, "כל תפילה, כל תחינה אשר תהיה לכל אדם לכל עמך ישראל... ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו... וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל... ובא והתפלל אל הבית הזה... ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי" (מל"א ח, לח-מג). לנכרי ביקש שלמה, שהקב"ה יענה לכל בקשותיו, שאם לא כן יבעט ויכפור; אך ישראל איננו בועט כשבקשתו אינה נענית, ועל כן ביקש שיינתן לו כפי "אשר תדע את לבבו".

"החדש הזה לכם, ולא לאומות העולם", ההתחדשות יונקת את כוחה מהחינוך שהאבות מעניקים לבנים. מכאן יסוד האופטימיות של עם ישראל, שאף בחושך הנורא יש תקוה, "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי" (תהילים כג, ד). יפה הביע הרב שלמה קרליבך ז"ל רעיון זה בשירו "הסדר האחרון בגטו וורשה".

סדר ורשה

הסדר האחרון בגטו וורשה ...
היה שם מוישלי'ה אחד,
מוישלי'ה האחרון, בגטו וורשה
שואל את אביו מה נשתנה.
"מה נשתנה הלילה הזה, מכל הלילות?
למה הלילה הזה ארוך ומפחיד,
מכל לילה אחר?"
כשמוישלי'ה שאל את השאלות,
שמים וארץ נעמדו דום,
המלאכים פחדו להרעיש,
ואביו... אביו,
רצה לענות "עבדים היינו".
ומוישלי'ה אמר:
"טטה זיסר (אבא יקר),
יש לי עוד שאלה אחת משלי,

וזו שאלתי: אני רוצה לדעת, אבא יקר,
 האם עדיין אהיה בחיים בשנה הבאה,
 לשאול אותך מה נשתנה?
 האם יישאר איזה ילד יהודי בחיים,
 לשאול מה נשתנה?
 האם יישאר איזה אבא יהודי בחיים,
 לענות עבדים היינו?
 ואביו ענה: אני לא יודע,
 אני לא יודע, אני לא יודע אם אני אחיה,
 אני לא יודע, אני לא יודע אם אתה תחיה,
 אבל אני יודע שתמיד יהיה
 מוישל'ה אחד, איפה שהוא,
 איפה שהוא, שואל את ה"מה נשתנה",
 אני לא יודע אם אנו נחיה
 אבל אני יודע דבר אחד...
 "כי בשם קודשך נשבעת לו
 שלא יכבה נרו לעולם ועד".

שמות שונים יש לו לחג הזה - חג החירות, חג המצות, חג האביב - שמות
 אוניברסליים כלליים, שרבים, אף שאינם שומרים מצוות, יכולים להתחבר
 אליהם; אך מכל השמות נפוץ הוא השם "חג הפסח", אף שהוא קשור
 יותר לקרבן, "ואמרתם זבח פסח הוא לה", אשר פסח על בתי בני ישראל
 במצרים, בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל" (שמות יב, כז). מלאך המות
 מכה מימין ומשמאל, ומכל האמפריות האדירות ששעברו את ישראל לא
 נשארו כי אם אבנים. מה נותר מרוסיה של סטאלין, ומה נותר משלטונו של
 היטלר? המלאך המשחית פועל על כל העמים, אך תמיד פוסח על בתי בני
 ישראל, כך הפך פסח מצרים לפסח דורות. תופעת הפסח הוא חוק בתולדת
 עם ישראל, ועל כן התייחד שמו יותר מכל השמות.

התחדשות וגיעה

פשיטא, שהקב"ה שומר הבטחתו לישראל, ודבר אחד מדבריו לא ישוב

ריקים ; אך מה מבטיח מצדנו את הקיום הנצחי, ומה חלקנו בהגשמת החזון הזה ?

בתחילת ספר ויקרא, דרשו חז"ל את הפסוק "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם" (א, ב) :

זהו שאמר הכתוב 'הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים' (ירמיהו לא, יט). משל למלך שהיה לו פקד (חלוק על בשרו), והיה מצוה עבדו ואמר לו: קפלו, נערו, תן דעתך עליו. אמר לו העבד, אדוני המלך, מכל פקדונים שיש לך אי אתה מצוה אותי אלא עליו? א"ל המלך, שאני מדביקו לגופי. כך אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע, מכל שבעים אומות שיש לך בעולמך, אי אתה מצוה אותי אלא על ישראל (ילק"ש ויקרא, רמז תלג).

יש לשאול על דברי המדרש, מדוע מכל הפסוקים שבמקרא המורים על אהבת ה' את ישראל, לא בחר אלא פסוק זה שבספר ירמיהו, והרי בתורה ישנם פסוקים רבים המעידים על כך, כגון: "בני בכורי ישראל" (שמות ג, כב), "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שם יט, ו), "והייתם לי סגולה מכל העמים" (שם שם, ה) ? ברור, שהדרשן חפץ בתכונה המיוחדת המוזכרת בפסוק, "ילד שעשועים". לילד ישנה תכונת התחדשות, הילד טומן בחובו עתיד גדול, הוא הולך ומשתנה, מיום ליום, הוא אינו מוכן להסתפק במה שיש לו. התורה מזהירה מפני האיש המתברך "בלבו לאמר ... כי בשרירות לבי אלך, למען ספות הרוה את הצמאה" (דברים כט, יח), ופירש"י: "רוה - עובדי כוכבים ששבעים ואינם צמאים ליוצרים, צמאה - זו כנסת ישראל שצמאה ותאבה ליראת יוצרה ולקיים מצותיה". יש בעם ישראל תשוקה להתרוממות ולהתקדמות, לעולם אינם שבעים.

הרשעים חיים רק את היום, "אכול ושתה כי מחר נמות", העייפות משתלטת עליהם, אך ישראל אינם מסתפקים בהישגי ההווה, ותמיד מבקשים לעלות, "וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, ירוצו ולא ייגעו, ילכו ולא ייעפו" (ישעיהו מ, לא). הם תמיד צמאים, ולעולם מניעה אותם תאוה להתחדשות, ואינם נותנים לעייפות להשתלט עליהם. אין קיום לעם ישראל בלא החלום על המחר היותר טוב.

לכשתמצי לומר, תכונת ההתחדשות וכוח ההשרדות והנצחיות של האומה הישראלית, קשורים הם זה בזה. עם שתרומתו לאנושות היא מזערית וזמנית, מסיים את תפקידו במהירות ויורד מעל הבמה ההסטורית לאחר זמן קצר. כך נעלמו כל האימפריות האדירות ששלטו בעבר בעולם. עם ישראל, שיש לו תכונת התחדשות, ואין קץ לשאיפותיו ותשוקותיו לתיקון עולם, אינו יכול להסתלק מעל הבמה.

אמנם עד תור הזהב הוא לא נחדל מעבודתנו המעשית והרוחנית. לרדת מעל במת ההסטוריה אפשר רק לעם אשר גמר את אשר החל, לחזיון רוחני אשר הוציא את כל הכמוס עמו לאור עולם. להתחיל ולא לגמור זהו דבר שאינו נוהג לגמרי במציאות (אורות, עמ' קלו).

תאוות החידוש גוררת כמובן אפשריות של כשלונות, רק מי שהולך במישור, כמעט ואינו מועד; ברם המתאמץ לעלות עלול ליפול, אך זוהי מהותה של היצירה האלוקית. ההעפלה להר, הטיפוס לגובה הכרחיים לאדם, וכלשונו של רמח"ל, "גזרה חכמתו להיות הטוב השלם ראוי שיהיה הנהנה בעל הטוב ההוא, פירוש: מי שיקנה הטוב בעצמו, ולא מי שמתלווה לו הטוב בדרך מקרה ... ועל כן גזר וסדר שיבראו ענייני שלמות וענייני חסרון" (רמח"ל, דרך ה', פרק ב). המקבל מזונותיו במתנה באופן מתמיד, הרי זה נהמא דכיסופא, לחם בושח, ואין זה טוב אמיתי; וברצות ה' להטיב עימנו, סידר עולם שיש בו אפשרויות של כשלונות ונפילות, כדי לאפשר לאדם להתמודד ולהכריע לצד הטוב, ובזה יקבל שכרו בזכות ולא בחסד. אמנם יש המעדיפים לא לחיות תמיד בפחד של נפילה ושכירה, ולהסתפק בקיים, בלא לנסות לכבוש מדרגות נוספות, אך בזה גם נמנעים הם מלבנות בניינים חדשים.

מי שאין נפשו משוטטת במרחבים, מי שאינו דורש את אור האמת והטוב בכל לבו, איננו סובל הריסות רוחניות, אבל אין לו גם כן בניינים עצמיים, הוא חוסה בצלם של הבניינים הטבעיים, כמו השפנים שהסלעים הם מחסה להם. אבל האדם, מי שנשמת אדם בקרבו, נשמתו לא תוכל לחסות כי אם בבניינים שהוא בונה בעמלו הרוחני, שאיננו פוסק תמיד מעבודתו הזריזה (הרא"ה קוק).

אורות הקודש ח"ב, עמ' שיד).

בזוהר פ' תרומה (דף קסג ע"א) מובא משל נמרץ על מלך, שרצה להעביר את שרביט המלוכה לבנו. המלך רצה לנסותו אם אכן הוא ראוי לכך, וציווה על נערה זונה שתנסה להכשיל ולפתות את בנו. הניסיון לא צלח. וכשראה המלך שבנו עומד בניסיון, עשה משתה גדול וביקש להעביר לו את שרביט המלוכה. למסיבה הופיעה גם אותה נערה, וכשראה אותה בן המלך גער בה על שאינה מניחה לו גם בשעה זו. שמע המלך ואמר לו: שוטה שכמוך, אילולא אותה נערה לא היתה כלל מסיבה. גם אנו מתרעמים על רבש"ע שברא עולם חסר ושהטביע בנו יצרים ותאוות, ולא ברא עולם מושלם שבו אדם לא יימצא כל חייו במלחמות היצר ונסיונותיו; וכך מתלונן הנביא "אתה הסיבות את לבם אחורנית" (מל"א יח, ז), כלומר, אתה גרמת להם שיחטאו, כיוון שבראת יצר הרע. והקב"ה מודה "אשר הרעותי" (ראה ברכות לא ע"ב), אך כל זה לטובת הבריאה: אילולא יצר הרע, אין משמעות לבריאה, אין שכר ואין טוב אמיתי*.

האדם אינו עומד תמיד בסדר ומצב אחד, ויש לו תדיר עליות וירידות כנוודע לכל השם דרכיו, והוא מה שיסד ה' ית' בבריאה ענין מיעוט הירח וכו'. ואלו החסרונות הוא מה שמתולדה, כענין בראתי יצה"ר, שהשי"ת ברא החסרון ומילויו. וזה ביאור ענין הביאו עלי כפרה על שמעטתי את הירח וכו' שברא אדם בעל חסרון שצריך השלמה (ר' צדוק הכהן מלובלין, רסיסי לילה, אות כה).

חטא משמעותו חסרון כמו "והייתי אני ובני שלמה חטאים" (מלכים א, א, כא), היינו חסרים, ואת החסרונות שבבריאה עשה הקב"ה, ואנו צריכים לתקנם, וזו המשמעות שאמרו חז"ל "הביאו כפרה עלי שמעטתי את הירח" (בר"ר, ג. ראה גם שבועות ט ע"א), עליכם לכפר, לתקן את החטא. והכפרה היא ההשלמה שאנו משלימים כדי לתקן את החסרונות שטבע הקב"ה בבריאה, וזוהי מהותה של היצירה, והבורח מהתמודדות מחשש של כישלון, מתחמק מתפקידו כאדם ובעיקר כבן ישראל.

* "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד" (בראשית א, לא), ודרשו חז"ל: טוב זה יצר הטוב, מאוד זה יצר הרע (בראשית רבה ט, ז; ועיין שינוי נוסחה בתורה שלמה, בראשית א, תתיט בהערה).

תלמיד התלונן על חוסר הצלחה בלימודו, והגיע למסקנה שאינו ראוי ללמוד תורה. באיגרת שכתב לו הרב הוטנר זצ"ל, הוא הבהיר שטעות עושים הורים ומחנכים שמתעסקים רק בצדדי השלמות של גדולי ישראל ומטפלים רק במעלותיהם, ומדלגים על המאבקים הפנימיים שהתחוללו בנפשם.

הסיפורים על גדלותם יוצרים רושם כאילו הם יצאו מתחת יד היוצר בקומתם ובצביונם, משום שאין מספרים על המלחמות, על המאבקים, על הכשלונות ועל הנסיגות לאחור שהיו להם במלחמתם. התוצאה היא שכשנער בעל שאיפות ותסיסה מוצא בעצמו מכשולים וירידות, הרי הוא דומה בעיניו שאינו "שתול בבית ה'"; שכן לפי דמיונו, להיות שתול בבית ה' משמעותו לשבת בשלוות נפש על נאות דשא של מי מנוחות וליהנות מיצרו הטוב, כדרך שהצדיקים נהנים מזיו השכינה שעטרותיהם בראשיהם במסיבת גן עדן, ואינם מורגזים ע"י יצרם הרע.

אולם האמת היא ש"שבע יפול צדיק וקם" (משלי כד, טו). הטפשים חושבים שהפירוש הוא בדרך חידוש, אעפ"י שהצדיק נופל שבע פעמים, עדיין יש לו כוח לקום; אבל החכמים מבינים שהפירוש הוא שמהות הקימה של הצדיק היא דרך שבע הנפילות שלו. "טוב" זה יצר הטוב, "מאוד" זה יצר הרע.

ומוסיף הרב הוטנר וכותב בהמשך האיגרת:

אילו היה מכתבך מספר לי על אודות המצוות והמעשים טובים שלך, הייתי אומר שקבלתי ממך מכתב טוב, עכשיו שמכתבך מספר לי על דבר הנפילות וירידות ומכשולים, הנני אומר שקבלתי ממך מכתב טוב מאוד. רוחך סוערת לקראת השאיפה להיות גדול. בבקשה ממך אל תצייר לעצמך גדולים שהם ויצרם הטוב בבחינת חד הוא. לעומת זאת צייר בנפשך גדלותם של גדולי עולם באותיות של מלחמה נוראה עם כל הנטיות השפלות והנמוכות. ובזמן שהנך מרגיש בקרבך סערת היצר, דע לך, שבזה הנך מתדמה אל הגדולים הרבה יותר מאשר בשעה שאתה נמצא במנוחה שלמה שאתה רוצה בה (הרב הוטנר, פחד יצחק, אגרות וכתבים, אגרת קכח).

לא לחינם הדגישו חז"ל את הערך של העמל התורה, "אם בחוקותי תלכו" (ויקרא כו, ג) - "שתהיו עמלים בתורה" (רש"י שם, ילק"ש תרעא), וכך נאמר בתפילת בית המדרש "אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר" (ברכות כח ע"ב), השכר אינו על סכום הידיעות אלא על העמל, לא התוצאה קובעת את מידת השכר, אלא מידת היגיעה - "לפום צערא אגרא" (אבות ה, כג).

רעה חולה היא הנטייה של הפדגוגים "להקל את עול הלימוד, וחושבים הם שיביאו ברכה לעולם בהקנייתם את הידיעות והלימודים התורניים באופן קל, שלא יצטרך האדם להיות עמל בהם, תועלת הדבר אינה אלא מתעה" (הראי"ה קוק, עין איה, ברכות ח"ב, עמ' 391 אות שדמ). הרב קוק זצ"ל כתב הארה זו בפרשו שם את דברי הגמרא 'כי מיץ חלב יוציא חמאה' (משלי ל, ג), "במי אתה מוצא חמאה של תורה, במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה" (ברכות סג ע"ב). את המובחר שבתורה תמצא רק במי שהתגדל על עבודת התורה בעמל, וקנה אותה ביגיעה ועבודה רבה, ולא בדרך של שעשועי ילדים. כמו שהגדול קץ במזון של יניקה, אף שהוא מושג בקלות ובמהירות, "כן יקוץ המתרגל ביגיעה ועבודת העיון, ששמח בזה והוא כל תענוגי נפשו, בלימודים הנקנים כולם ע"י דרכים קלים". זה חוק אמת וזה כלל גדול בחינוך.

מדוע הפרפר?

זהו סיפור אודות ילד קטן בהודו,
שהלך לבקר גורו (איש זקן וחכם)
הגורו ישב והתבונן במשהו שהחזיק בידו.
הילד ניגש והסתכל גם הוא, אלא שלא
בדיוק הבין מהו הדבר שביד הזקן.
ושאל את הגורו - "מה זה?"
"זה גולם" השיב הגורו. "בתוך הגולם יש פרפר."
"האם אני אוכל לקבל אותו?" שאל הילד.
"כן" השיב הגורו, "אבל עליך להבטיח לי שכאשר
הגולם יבקע והפרפר יתחיל לצאת ויכה בכנפיו
כדי להשתחרר מהקליפה - אתה לא תעזור לו."

חלילה לך לסייע לפרפר על ידי כך שתשבור את קליפת הגולם. עליך להניח לו לעשות זאת בעצמו". הילד הבטיח, לקח את הגולם והלך לביתו. בבית ישב והמשיך להתבונן בגולם. לאחר משך זמן ארוך ראה שמתחילה תנועה, והגולם נע וכאילו רעד, והנה נבקע בקצהו. בפנים היה פרפר עדין ויפה, שניסה להיחלץ מתוך קליפת הגולם תוך שהוא מכה בכנפיו כנגד הגולם. התנועות שלו היו חלשות ולא נראה שמכות הכנפיים הללו יוכלו לעשות את המלאכה הזו. הילד הקטן רצה נואשות לעזור לפרפר הסובל. לבסוף, כשלא יכול היה לשאת עוד את המתח, הפר את הוראות הגורו. הילד הסיט את שני חצאי קליפת הגולם לצדדים ועזר לפרפר להיחלץ. משיצא הפרפר החל לעוף באוויר, אך לפתע נפל מטה אל האדמה ונשאר שוכב ללא תנועה. הילד הרים את הפרפר בזהירות וראה שהפרפר מת. שטוף דמעות הלך הילד לביתו של הגורו והראה לו את הפרפר המת שבידו.

"אתה רואה ילד" אמר הגורו "מהרת לשבור לו את קליפת הגולם, האין זאת?"
"כן" אמר הילד "זאת עשיתי"
והגורו אמר - "אינך מביין. לא יכולת לדעת מה עוללת. כאשר הפרפר מתחיל לצאת מהגולם, הדרך היחידה שבה הוא יכול לחזק את כנפיו היא בכך שמכה בהם לעבר הקליפה. הוא מכה לעבר הקליפה ומכה שוב ושוב ואז מצמיח ומחזק את שרירי הכנפיים שלו. כאשר אתה עזרת לו בכך שעשית זאת במקומו, מנעת ממנו לגדול ולפתח שרירי כנפיים. זו הסיבה שהפרפר נפל לאדמה ומת".

זהו סיפור שכל הורה ומחנך צריך לזכור.
להגיש לילד או לילדה את כל צורכיהם,
לעשות במקומם, למלא אחר תשוקותיהם - אלו
דברים שעלולים להחליש את יכולת התפתחות
של אותם "שרירים". בבוא העת לא תעמוד להם
היכולת לפעול נכון לכשיצטרכו להשתמש
בחשיבה משלהם, במעוף, בלקיחת אחריות
על עצמם כפי שיידרש מהם כאנשים מבוגרים

(מדוע מת הפרפר, הנרי מילר).

זהו מנהגו של עולם. האוכל לחם חסד, קשה לו להתרומם, קשה לו לשאת
באחריות וליהנות מעמלו. ר' יהושע בן לוי הסביר ש"הני ששה ועשרים
כי לעולם חסדו" הם "כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה ולא נתן להם תורה
וזן אותם בחסדו" (פסחים קיח ע"א. ילק"ש תהלים רמז תתפג). האם משמע מדבריו
שממתן תורה ואילך נתקטן חסדו של הקב"ה? הרב הוטנר ביאר, שדבר
זה לא ניתן להיאמר כלל, אלא אדרבא מרגע שניתנה תורה נתעצם החסד
בעולם. החילוק בין שתי התקופות - שלפני מתן תורה ושלאחריה - הוא
כחילוק שבין אדם המפרנס יום את חברו, לאדם שמסדר עסק לחברו
כדי שיעשה בעצמו לפרנסתו. ודאי שהאפשרות השנייה היא חסד גדול
יותר, אין בה נהמא דכיסופא; והוא הדין במתן תורה, באמצעותה יש
אפשרות לישראל לקבל שכרם בזכות ולא בחסד.

ניתן היה לחשוב שעם היציאה ממצרים והליכה לקראת מתן תורה נסתם
מעין החסד, על כן אנו מכריזים בליל הסדר כמה פעמים "דיינו", כדי לומר
שהחסד לא נתמעט, אלא נתעצם עד כדי שבלים שפתותינו מלומר די;
מעין דרשת חז"ל: "'והריקותי לכם ברכה עד בלי די' (מלאכי ג, י), עד שיבלו
שפתותיכם מלומר די" (שבת לב ע"ב).

היגיעה העצמית, ההתחדשות וההתעוררות דלתתא, חינוך הבנים - זה מה
שנתחדש ביציאה ממצרים ובמתן תורה: "החדש הזה לכם".

התחדשות קשורה למקור

יחד עם תכונת החידוש מתחייב גם הקשר עם המקור. טול ענף מן האילן, והוא לא יתחדש. הניתוק מן השרשים סופו ניוון, משום שאי אפשר להתחדש מבלי להיות קשור לעבר. "הסכת ושמע ישראל, היום הזה נהיית לעם לה' אלוהיך" (דברים כז, ט), "וכי אותו היום נתנה תורה, והלא סוף ארבעים שנה היה? אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני" (ברכות סג ע"ב). שמחת החידוש מקורה ביכולת להיות קשור למקור, לעבר; "והיה אם שמוע תשמעו" (דברים יא, ג), אם שמוע בישן, תשמע בחדש" (סוכה מו ע"א, ברכות מ ע"א).

בקריאת שמע אנו אומרים בוקר וערב, "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" (דברים ו, ו), ופירש"י: "מצוך היום - בכל יום יהיו בעיניך כחדשים" (ע"פ ילק"ש משלי, רמז תתקלז). הציווי 'שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים' נאמר דווקא בפרשה זו של שמע ישראל, משום שהצהרה "שמע ישראל" חוזרת ונשנית ביותר בחיי האדם, החל מערב כניסתו לברית, וכלה בצאת הנשמה. "שמע ישראל" נאמר פעמיים בכל יום ובשעת קדושה ובשעת הוצאת ספר תורה. אין לך ביטוי החוזר בחיינו יותר מן הביטוי "שמע ישראל", ודווקא במקום של התמדת החזרה, באה הדרישה שבכל יום יהיו בעיניך כחדשים; רעננות החידוש נדרשת דווקא בתוך תוכה של קביעות, של מחזור.

ההיצמדות אל הישן בלא תנועה של חידוש החרידה את הנביא ישעיהו וגרמה לו לגעור בעם: "ויאמר ה', יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבודוני ולבו רחק ממני, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה, לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר" (כט, יג-יד).

תפקידם של ההורים והמתחנכים להעביר את מקורות העבר ואת השורשים אל הילדים והבנים של ההווה, אך באופן שתהיה להם שמחה של חידוש ושל יצירה, שיבנו את עצמם בעמלם הרוחני.

”והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם”

חינוך הבנים ליגיעה ולעמל בתורה ובזיקה לעברנו, הוא סוד קיומו של העם היהודי. ישעיהו רואה את עתיד העם בחינוך הבנים, ומתנגדו אחז המבקש לסלק שכנה מישראל פוגע דווקא בחינוך של בית רבן. ”וחיכיתי לה’ המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו, הגה אנכי ויהי לי דים אשר נתן לי ה’ בזה לאותות ולמופתים בישראל” (ישעיהו ח, יז). רש”י הביא בפירושו לפסוק זה מדרש אגדה על המלך אחז בן דורו של ישעיהו. אָחָז אָחָז ”בתי כנסיות ובתי מדרשות, שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה. אמר: אם אין גדיים אין תיישים, אם אין צאן אין רועה, אגרום לו לסק שכנתו. א”ל הנביא, כל מה שאתה קושר התעודה וחותם התורה לסותמה, שלא תמצא בישראל, לא יועיל לך, וחיכיתי לה’ המסתיר פניו וגו’”. אין לך נבואה קשה כאותה שעה שאמר משה ’ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא’ (דברים לא, יח), ואף בו ביום הבטיחם ’וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו” (שם שם כא). (בראשית רבה מד, יב).

ההבטחה שלא תשכח התורה מפי זרענו עומדת לעד. וכתב הבעל שם טוב בפרשת וילך, שיש שהקב”ה מסתיר פניו כדי שיחפשו אותו, אך יש מצב של הסתרת פנים נוראה, שכלל לא יודעים שהוא מסתתר, וממילא אין מי שיחפש אותו; אולם אף בחושך הנורא הזה הבטיחם ’וענתה השירה וכו’”, ”הנה אנכי והילדים אשר אתי לאותות ולמופתים בישראל”, ”הם התלמידים שחביבין עלי כבנים, יהיו לאותות ולמופתים שתקיים תורה בישראל על ידם” (רש”י, ישעיהו שם). הילדים הלומדים תורה, הם הערובה לנצחיות ישראל, להמשכת שרשרת הדורות.

הרב הוטנר מספר שפגש צעיר ממתכתא ושאלו, אם הוא יכול להגדיר מה ההבדל בין רבו שמלמדו תורה למורה שמלמדו לימודי חול. לאחר מחשבה ענה לו הצעיר, שיחסו אל המורה הוא כאל טבחית, ואילו יחסו לרבו הוא כאל מיניקת. אמר הרב הוטנר: ”מובטחני שיהיה מורה הוראה בישראל”. אחר כך פירש את דבריו:

המבשלת מכשירה את המזון ואין זה אלא עזרה מכנית, ואילו המיניקת מזינה מתמצית חייה. ועוד, שהמבשלת מכינה מזון

לרבים, ואילו המיניקת מניקה לכל אחד בנפרד. ע"כ התאמץ ר' חיים מוולאז'ין להחליף את הביטוי תלמיד ישיבה בכן ישיבה: יחסים בין רב לתלמיד אינם רק הנחלת ידיעות אינטלקטואליות, אלא העברת תמצית החיים של דור העבר לדור העתיד (הרב הוטנר, פחד יצחק, איגרת עד).

הקשר בין הורים ובנים, בין חכמים ותלמידים, הוא הערובה להמשך הקיום היהודי ונצחיותו. אומות העולם מאז ומתמיד ידעו סוד זה, ועל כן ניסו בכל כוחם לקטוע את הקשר של ההווה עם העבר, של תלמידים ובנים עם מוריהם והוריהם. כבר פרעה שאל, "מי ומי ההולכים" (שמות י, ח), וכשאמר משה "בנערינו ובזקנינו ובבנינו ובבנותינו נלך" (שם שם, ט), אמר לו פרעה "לא כן, לכו נא הגברים" (שם שם, יא). וגם האינקוויזיציה בספרד וגם הרוסים והגרמנים גזרו שלא ילמדו הילדים תורה, וממילא תינתק השרשת.

זהו שהבטיחנו הנביא בהפטרת שבת הגדול "והשיב לב אבות על בנים, ולב בנים על אבותם" (מלאכי ג, כד), להקשיב אל האבות ולהתחבר עם העבר - זה מה שנדרש מן הבנים. מן האבות נדרש, להתחבר לבנים ולהקשיב לרחשי לבם, לשאיפת החידוש שלהם. באופן זה מסכים בליל הסדר, כפי שיצאנו ממצרים, בנערינו ובזקנינו, בבנינו ובבנותינו.

הפער בין הדורות הטריד את הרב קוק. הרב זצ"ל חרד מהניתוק של התנועה הציונית משורשיה, וראה בעתיד חזות קשה. בדבריו לאגודת ישראל מנסה הרב לשכנעם לסייע בעבודת היישוב.

אם נעזוב את שעת הכושר של התחלת התפתחות הישוב, והחלישות הגופנית והרוחנית וחסרון אמצעי המלחמה יבאו עד מרום קצם אצל שלומי אמונים שבא"י, והיד הרמה המחומשת בהפקרות ודרכי הגוים, באין זכר לקדושת ישראל באמת, המחפה את חרסיה בסיגים של לאומיות מזויפת, בגררים של הסטוריה ושל חיבת השפה, המלבישה את החיים צורה ישראלית מבחוץ במקום שהפנים כולו הוא אינו יהודי, העומד להיות נהפך למשחית ולמפלצת, ולבסוף ג"כ לשנאת ישראל וארץ ישראל, כאשר כבר נוכחנו עפ"י הניסיון - היד הטמאה הזאת תתגבר, אז אין די באר גודל האסון. אבל בה' בטחנו שלא

יתן למוט רגלנו (הראי"ה קוק, אגרות ראייה, א, עמ' קפב-קפג).

ובנימה אופטימית זו הרחיב הרב קוק זצ"ל בסיום מאמרו המפורסם "הדור".

לב האבות יתחיל להכיר את כל אוצר הטוב והסגולה הגנוזה שבבנים, והבנים יכירו את הקדושה והטהרה ההוד והתפארת המלאים שבלב האבות ... וכל אחד מחבירו יקח את כל הטוב, את כל הנאה והכשר, אחרי הזרחת אור החכמה, הגבורה, העוז והענוה משני הצדדים, שכל אלה יביאו להכרה נאמנה, שרק ע"י ההתאחדות הרוחנית של ישראל הצעיר עם ישראל הזקן תבוא ישועה ותצמח גאולה (הראי"ה קוק, עקבי הצאן, הדור עמ' קטז).

מעין חרדתו של הרב קוק חרד גם אחד ממנהיגי התנועה הציונית ותנועת העבודה, הוגה הדעות ברל כצנלסון:

כי דור בדור ימרוד - זהו מדרך הטבע. כי אבות יזעפו על בנים, ובנים ילעיבו באבות, מדרך העולם האנושי הוא. אולם כי דור ינתק מדור, כי דור לדור כלא היה - זוהי קללה מיוחדת. לא בלבד שדור יקוט בדור אלא שאינו מכיר דור יריבו, שאינו מבקש להכיר אותו, אינו יודע אותו, וגם אינו יודע שיש לדעת אותו ... בנידון זה אפשר לומר: בושנו מכל תנועה. תתבוננו בחיי עמים ותנועות, בכמה סקרנות שכלית והשתוקקות נפשית מבקשים הדורות החדשים להתחקות על עקבותיהם של קודמיהם ולחדור לעולמם הרוחני של 'אבות', 'מבשרים', 'ראשונים' ... התנועות המרדניות נתברכו בחוש היסטורי. הן יודעות כי לא צצו כקצף על פני מים, הן יודעות שהמרד שלהן איננו צמח בן-בלי-שורש. הן יודעות שיש להן היסטוריה, ואף פרהיסטוריה, מכורה ושרשים. לא כן חלקה של הציבוריות היהודית, היא חיה, מקצתה מרצון ומקצתה מאונס, חיי-רוח קיקיוניים, כאילו חסרנו 'ספר יוחסין' רעיוני, כאילו לא היתה לנו שום 'שושלת קבלה' של נפתולי רוח ושל קניני תרבות ... מעת התחילו אצלנו מדמים כי חומות הגטו מוט התמוטטו, פרקנו מעלינו את עול ה'אתה בחרתנו' הגיטואי, תוך כדי הרגשת שחרור ועליה בסולם החברה האירופית, נפלנו לתוך

בירא עמיקתא של נחיתות, שאיננו יודעים לצאת ממנה עד היום הזה. לא רק ההשכלה וההתבוללות, אלא אף המהפכנות היהודית ואפילו האידאולוגיות הלאומיות חדורות הרגשת נחיתות. אין אנו יודעים לרכוש כבוד לעצמנו, למעשה ידינו, לפרי רוחנו, לאבותינו, לבנינו, נחיתות זו היא הגורמת לבריחה מעצמינו (במאמר "קודמי קודמינו" בתוך: כל כתיבי ברל, כרך ז).

נסיים בשני סיפורים קצרים מספרו של הרב י"מ לאו שליט"א "אל תשלח ידך אל הנער". סיפורים הממחישים מציאות שונה, מציאות של התחדשות וחינוך, הן של הבנים והן של ההורים.

זהו סיפורה של בת רב, אשר הרתה לאחר המלחמה לבחור שאינו יהודי, ומסרה את ילדה הרך למנזר קתולי. היא עצמה ביקשה להינתק מהיהדות. רב צעיר שהכיר אותה מבית-אבא, בהיותו תלמידו המובחר, ניסה עם סיום המלחמה ליצור עימה קשר, לברר מה עלה בגורל אביה, רבו - אך היא התעלמה. הוא החליט להגיע ישירות לביתה. משראתה את פניו - טרקה את הדלת. הוא לא הרפה. היא פתחה את הדלת פעם נוספת ואמרה, בכעס עצום ובמהירות: "אין לי אתכם ולא כלום, פתחתי דף חדש בחיי". הוא ביקש כוס מים. האשה השפילה את ראשה והזמינה אותו להיכנס לביתה. היהודי שוב ביקש לדעת מה עלה בגורלו של אביה, והסביר שהוא מרגיש כבנו ושיש לו מחויבות לזכרו, והאשה סיפרה:

"היתה שעת בוקר, לאחר התפילה. אביה ישב ליד השולחן עם הטלית והתפילין ועיין בגמרא. אז נשמעו הדפיקות בדלת, דפיקות של פראי-אדם. "פתחתי, לתוך החדר התפרצו שלושה אנשי גסטאפו. הם השליכו אותי לרצפה קמתי ורצתי לראות מה הם מבקשים. הם נכנסו לחדרו של אבא, הוא הרים את עיניו ונתן בהם מבט שלא אשכח עד יומי האחרון, הוא הביט בהם כשואל מה אתם רוצים ממני, מה אני יכול לעשות בשבילכם. היה זה מבטו האחרון, אחד מהשלושה הוריד את הרובה מעל כתפו והנחית את הקת בכל כוחו על ראשו של אבא, לשנייה נדמה היה שהתפילין של ראש מבקעים את מוחו. סילוני דם פרצו מראשו, הזקן הלבן והיפה שלו האדים, והוא צנח על הגמרא. מה אתה רוצה ממני?"

אתה לא מבין מניין נובעת המרירות? אתה לא מבין את הכעס? ככה לקחו את אבי."

האיש ישב ובכה מולה על רבו, וגם הבת בכתה איתו. "אחותי", אמר לה, "את לא מתארת לעצמך כמה אני מבין אותך, גם לי יש הרבה שאלות ואין לי אף תשובה. לשום בשר-ודם אין תשובה לשאלות כאלה. 'הנסתרות לה' אלקינו', אבל עלינו מוטל לעשות. 'הנגלת לנו ולבנינו עד-עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת'. לסבא של הילד שלך יש רק נכד אחד", המשיך ופרט. "בידך נתונה עכשיו החלטה היסטורית וגורלית. אם הוא ימשיך בדרך שבה הוא הולך היום, את נותנת לרוצחיו של אביך את הניצחון ביד. זה בדיוק מה שהם רצו, לכבות את הגחלת, את הנר היהודי, שלא ידלוק עוד לעולם. אבל אם ילדך יילך בדרכי סבו - הם הפסידו את המלחמה ואביך ניצח. למי מגיע הניצחון? המפתח נתון בידך. את רוצה להשלים את המלאכה שלהם? מה שהם לא סיימו פיזית, את תסיימי רוחנית? או שאביך ינצח ונכדו ימשיך ללמוד את הדף שהוא עצמו לא סיים?" כך אמר לה היהודי ויצא. דבריו הלמו בה. היא רצה אחריו, נכנסה למכוניתו ואמרה: "אני מוכנה להוציא אותו משם עכשיו". אך התנתה תנאי "בתנאי שאתה תיטול את האחריות על חינוכו. אין לי מי שיעשה זאת". הוא הסכים, בתנאי משלו, שהאם תתלווה אליו, שלא ייגרם להם לילד מהמעבר החד. "את תקרבי אותו אלייך, ואני אתקרב אליו דרכך" הציע.

הילד הזה משמש היום ראש ישיבה בירושלים, הוא השריד האחרון של הרב הזקן מוורשה.

רסיפור נוסף:

כדוגמא להעברת הלפיד, עומד לנגד עיני סיפורה של הרבנית צילה סורוצקין ז"ל, דודתו של חתני. היא היתה אישיות מחנכת, מהגדולות ביותר שקמו אי-פעם בתנועת "בית-יעקב". היא היתה מורה, מחנכת, מפקחת על מורות ובעיקר אשה דגולה. הרבנית, שאף היא ניצולת שואה, סיפרה לבתי, מירי: "בכיתי רק פעם אחת ויחידה בכל שש שנות המלחמה. הייתי במחנות הנוראים ביותר,

איבדתי את כל משפחתי, נשארתי בודדה בעולם, שבורה בגוף ובנפש - ולא בכיתי. הגעתי חזרה אל העיירה שלנו ולא מצאתי נפש חיה - ועדיין לא בכיתי", סיפרה הרבנית צילה סורוצקין. "אמר לי 'לכי ללודז', שם מתכנסים פליטים, אולי תמצאי קרוב או מכר'. באתי באפיסת כוחות ללודז'. הראו לי את האזור שבו מתכנסים היהודים. בשארית כוחותי, הלכתי בשעת הדמדומים ברחוב, והנה - מאחד החלונות - בקעו קולות מוכרים לי. כמהופנטת, כאילו משהוא קורא לי פנימה, פתחתי שער, נכנסתי לחצרו של בניין עתיק ופתחתי דלת. באפלולית, קלטו עיני שורה של ילדים עם פיאות יושבים משני צידי שולחן ארוך, ובראש השולחן - יהודי מזוקן עם כובע מצחייה. והילדים משננים את האלף-בית, בניגון. יותר אינני זוכרת ... מצאתי את עצמי על רצפת החדר ואנשים מעלי שופכים עלי מים לרוב. המלמד ניסה להעירני ושאל בקול מודאג: 'מה קרה? האם יכול אני לעזור? שבי, אולי תאכלי משהו, מי את? מאיפה באת?' לאט לאט התעוררתי והשבתי לו: זו הפעם הראשונה שאני בוכה מזה שש שנים, אך לא מכאב - כי אם משמחה. נדדתי רבות עד שהגעתי ללודז' וראיתי את פולניה כפי שהיתה אז. 'ואם לאחר כל מה שעברנו', אמרתי למלמד, 'הנה כאן יושבים ילדים קטנים עם פיאלך ומלמד זקן משנן איתם את האלף-בית - אף אחד לא יוכל לנו. תן לי להירגע, אני מרגישה בסדר גמור. אלה הן דמעות של אושר ולא של כאב (הרב י"מ לאו, אל תשלח ידך אל הנער, עמ' 329-331).

כך מתקיימת נבואתו האחרונה של אחרון הנביאים. בפסוקים החותמים את ספרי הנביאים אומר מלאכי: "זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים. הנה אנוכי שולח לכם את אליה הנביא ... והשיב לב אבות על בנים, ולב בנים על אבותם" (מלאכי ג, כב-כד). ופירש רש"י: "והשיב לב אבות להקב"ה על ידי בנים. יאמר לבנים דרך אהבה ורצון לכו ודברו אל אבותיכם לאחוז בדרכי המקום. וכך ולב בנים על אבותם".